

K. BAYERTZ, *Wissenschaft als historischer Prozesz. Die antipositivistische Wende in der Wissenschaftstheorie*. München, Wilhelm Fink Verlag, 1980, 23 × 15,5, 260 p., DM 38,-.

Het boek van Bayertz moet worden gerekend tot de beste studies die er in de voorbije jaren zijn gepubliceerd op het domein van de wetenschapsfilosofie of, om aan te sluiten bij de in Duitsland gangbare terminologie : de wetenschapstheorie. Dit boek munt uit door de grondige kennis van de wetenschapsfilosofieën die de afgelopen 50 jaar de discussie over het wezen en de evolutie van de wetenschap hebben beheerst, door de trefzeker en steekhoudende kritiek op deze filosofieën, en door de helderheid van de constructie van het betoog en van de betoogtrant. Daarenboven is het zonder meer érg verdienstelijk dat er een goed beredeneerde en heel acceptabele uitweg wordt geboden uit de impasse waar de wetenschapsfilosofie met de toenemende kritiek op de ideeën van Kuhn, Feyerabend, Toumin e.a. wel wat in terecht is gekomen.

In het eerste deel van zijn studie behandelt Bayertz de logisch-positivistische denkbeelden m.b.t. de wetenschap. Meer bepaald wordt er ingegaan op de idee van de empirische basis, het statuut van de theoretische begrippen en het formalisme van het hypothetisch-deductieve model. Door uit te gaan van individuele ervaringen als de bouwstenen voor een hecht empirisch fundament van de wetenschap, belandde het logisch-positivisme volgens de auteur in een fundamentele paradox: „die Intersubjektivität der Wissenschaft soll durch eine Erfahrungsbasis gewährleistet werden, die selbst nicht als intersubjektiv gilt, sondern auf die individuellen Erlebnisse des Subjekts reduziert wird”. Deze paradox leek oplosbaar door een consequente „Logifizierung” van de wetenschap: voor de individuele ervaringen kwamen intersubjectieve protocoluitspraken in de plaats, de empirische grondvesting van theorieën werd vervangen door de afleiding van algemene uitspraken uit singuliere uitspraken. Deze oplossing bleek er bij nader onderzoek echter geen te zijn en leidde zodoende op haar beurt tot de uitwerking van het hypothetisch-deductieve model van wetenschappelijke theorieën. Dit model schonk echter ook geen voldoening omdat de wetenschap hierin wordt gereduceerd tot toegepaste logica.

De afkeer van deze wetenschapsfilosofie, de „antipositivistische Wende”, werd in de hand gewerkt door wetenschapshistorisch onderzoek. Hieruit bleek nl. dat er een onoverbrugbare discrepantie bestond tussen de werkelijke wetenschap en het logisch-positivistische wetenschapsideaal. Dit leidde tot verschuiving van de aandacht van de logische structuur van bestaande theorieën naar de principes en mechanismen in de totstandkoming van theorieën, en tot opheffing van de scheiding tussen het ontstaan en de rechtvaardiging van theorieën: sociale, culturele e.a. factoren zijn geen storende factoren in de evolutie van de wetenschap maar maken daar gewoon deel van uit. Hoe vruchtbaar deze benadering ook is (geweest), haar grote tekort is volgens Bayertz dat zij wordt getrekt door een wetenschapsfilosofisch idealisme en relativisme: de werkelijkheid als zodanig is onkenbaar en dus is toenadering tot de waarheid uitgesloten; de werkelijkheid is amorf en krijgt maar gezicht en structuur in en door theorieën; de evolutie van de wetenschap is geen proces waarin de werkelijkheid steeds adequater tot haar recht komt, maar is een evolutie „die sich von primitiven Ursprüngen entfernt, ohne sich der Wahrheit anzunähern”.

Tegenover deze idealistische benadering plaatst Bayertz in het derde deel van zijn studie een materialistische these: wetenschappelijke kennis is ideële nabootsing van de objectieve werkelijkheid. Theorieën geven de werkelijkheid niet haar structuur, maar de werkelijkheid is gestructureerd en sluit hierdoor willekeur bij de vaststelling van feiten en de opstelling van theorieën uit. De wetenschappelijke benadering van de werkelijkheid is niet alleen een kwestie van observatie, maar ook van laboratoriumexperimenten en van maatschappelijke praktijken. En in de mate dat er theorie aan te pas komt moet hier niet de consequentie aan worden verbonden dat de opgedane ervaring dus theoriegebonden is. Het gebruik van theorieën is veeleer een kenmerk van wetenschappelijke bedrijvigheid „die sich ihren Gegenstand nicht unvermittelt, sondern nur mit Hilfe des historisch akkumulierten Wissens als gesellschaftlich produzierter Erkenntnismittel aneignen kan”. In het spoor van deze opvatting verdedigt Bayertz tenslotte de stelling

dat theorievorming wezenlijk modellering is : „sie ist Konstruktion von Modellen für unbekannte Zusammenhänge nach bekannten Zusammenhänge”. De beperktheid van modellen wijst er niet op dat wetenschappelijke objectiviteit en waarheid illusies zijn, maar onderstreept nog eens „daz die objektive Realität unabhängig von ihrer Widerspiegelung im wissenschaftlichen Theorien existiert und in diesen Theorien niemals aufgeht”.

Cyrille FIJNAUT